

ЗНАЧЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ ФАХОВОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Система спеціально укладених вправ, які містять соціокультурний компонент, сприяє формуванню та розвитку іншомовної фахової лексичної компетенції курсантів.

Ключові слова: соціокультурний компонент, лексична компетенція, фахова лексична компетенція, соціокультурна компетенція.

Система специально разработанных упражнений, которые содержат социокультурный компонент, способствует формированию и развитию иноязычной профессиональной компетенции курсантов.

Ключевые слова: социокультурный компонент, лексическая компетенция, профессиональная лексическая компетенция, социокультурная компетенция.

The system of the specially designed exercises that contain a socio-cultural component contributes to the formation and development of the foreign language professional competence of cadets.

Key words: socio-cultural component, lexical competence, professional lexical competence, socio-cultural competence.

Поліпшення якості освіти та рівний доступ до неї є одним з головних завдань сучасної державної політики в галузі освіти, національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, умовою реалізації прав громадян на освіту. Якість освіти – це та її характеристика, яка повідомляє про здатність освіти сприяти чи навіть забезпечувати успішну життєдіяльність суспільства (особистості). Якість освіти є загально визнаним пріоритетом змін у системі сучасної освіти. Сьогодні якість освіти означає новий зміст освіти, насамперед, те, що студенти здобувають компетентності, необхідні для професійної роботи і повсякденного життя в умовах інформаційного суспільства [1: 33, 61]. Розглядаючи взаємозв'язок між змінами в суспільстві та освітою необхідно якомога повніше враховувати суб'єктивний досвід того, кого виховують, – його діяльність і її вплив на свідомість – в широкому історичному значенні. Проблеми освіти нерозривно пов'язані з людинознавством, з розумінням ролі особистості в соціальних процесах. Освіта як могутній фактор культури повинна бути спрямована на все повнішу реалізацію потенційних здібностей особистості. Серед основних цілей, напрямків розвитку та завдань у галузі освіти держава повинна забезпечити виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки; виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні; виховання людини демократичного

світогляду, яка з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу. Стратегічним завданням державної освітньої політики є поглиблення міжнародного співробітництва, розширення участі навчальних закладів, учених, педагогів і студентів у проєктах міжнародних організацій та співтовариств [2: 8-9, 25]. Розширення контактів з іншими народами вимагає формування високої культури міжнародного спілкування, в основі якої повинні лежати такі гуманістичні принципи як:

- повага індивіда гарантується його повагою до інших людей;
- розв'язання конфліктів відбувається на основі збереження гідності суперника;
- толерантність і дотримання вимог культури плюралізму думок;
- людина – основа, початок і кінець суспільства [3: 79].

У цьому плані велику роль відіграє навчання іноземної мови як засобу спілкування, що робить можливим безпосередній доступ студентів і курсантів до культури інших народів, сприяє їх освіті та всебічному розвитку, підвищує якість підготовки їх діяльності в різних сферах життя – виробничій, культурній, освітній тощо [4: 58]. Володіння іноземною мовою повинно розглядатися не як бажаний, а як обов'язковий елемент професійної культури спеціаліста з вищою освітою. Іноземна мова, перш за все, збагачує і виховує людину, розвиває її мислення і пам'ять, робить її розум гострішим і, що є дуже важливим, вчить працювати самостійно, бо опанувати іноземною мовою можна лише самостійно: мові навчаються, основна мета навчання іноземної мови досягається, перш за все, як результат особистих зусиль того, хто навчається. У даний час іноземна мова все більше розглядається як інтегрована дисципліна, яка вносить суттєвий вклад у формування професійно значимих навичок тих, хто навчається, в розкриття їх творчого потенціалу, підвищення культури спілкування. Мова забезпечує спільне буття людей, а «буття, яке можна зрозуміти, називається мовою» [5: 14].

У *Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти* зазначається, що кожна особа налагоджує стосунки з різними взаємопроникаючими соціальними групами, що визначає особистість. В рамках міжкультурного підходу саме це є головною метою навчання мови: сприяти розвитку цілісної особистості того, хто вивчає мову, та його самоусвідомлення шляхом збагачення досвіду, розуміння відмінностей між іншими мовами та культурами. Рада Європи прагне покращити якість спілкування між європейцями з різною мовою та культурним підґрунтям. Адаптація поліпшення спілкування полегшує мобільність та більш прямі контакти, що, в свою чергу, веде до кращого розуміння і до тіснішої співпраці. Соціокультурна ситуація, яка склалася на початку ХХІ ст., диктує необхідність того, щоб людина побачила культуру в єдності її різноманітності і могла сприйняти все краще, що може дати загальнолюдська, етнічнонаціональна, регіональна тощо культура. В цих умовах зростає роль інституту освіти. Освіта покликана залучати кожную людину до системи цінностей, яка формується, допомогти їй з'єднатися з культурою, її минулим та сьогоденням, відчутти зв'язок з ментальністю народу, з усім людством, а також побачити тенденції розвитку майбутнього суспільства. Реформа освіти в Україні включає як один із своїх основних компонентів – реформу мовної освіти, реформу навчання іноземних мов і методику їх навчання. Серед основних вимог *Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти* особливе значення має теза про подальшу інтенсифікацію процесів вивчення та викладання мов у країнах-членах Ради Європи в інтересах зростання мобільності, більш

ефективного міжнародного спілкування та одночасного дотримання поваги до особистості і культурних відмінностей, кращого доступу до інформації, більш інтенсивної особистісної взаємодії, що покращує робочі стосунки і поглиблює взаємне розуміння [6: vii, 1, 5].

У своїй роботі ми хотіли б зупинитися на деяких аспектах формування та розвитку в курсантів ВНЗ МВС України фахової лексичної компетенції із соціокультурним компонентом.

Хоча проблемами соціокультурної компетенції, міжкультурних зв'язків, полікультурності, діалогу культур тощо, які пов'язані із навчанням іноземних мов, займаються науковці, методисти, викладачі, наприклад, Г.Д. Томахін, Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, С.Г. Тер-Мінасова, Ю.І. Пассов, Л.М. Жирнова, Л.П. Рудакова, Ю.М. Барабаш, С.Ю. Ніколаєва, Н.В. Саєнко, Л.А. Чередниченко, І.М. Кушнір, О.В. Андрієнко, Роберт Ладло, М. Бірам, С.М. Мусійчук, Ж. Зарат, В. Axford, F. Luke, L. Damen, R. Spack та інші, проте вони все ще є недостатньо вивченими і потребують свого подальшого дослідження, зокрема аспект, зазначений у меті нашої роботи.

Спочатку зупинимося на визначеннях понять «компетентність», «компетенція», «лексична компетенція», «фахова лексична компетенція» та «соціокультурний компонент». Компетентнісно орієнтований (компетентнісний) підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Компетентність – це орієнтація освіти на «вихід» (“output”), який не може бути зведений лише до набору елементарних знань, умінь і навичок, а передбачає також якості або характеристики особистості, її соціальний досвід, основні види діяльності студента чи курсанта, що дозволяють йому опанувати соціальний досвід, отримувати навички життя і практичної діяльності в сучасному суспільстві, а також цілі освіти. Компетентність – синонім понять «поінформованість», «обізнаність», «досвідченість», «авторитетність». Латинське слово *competens* означає *підходящий, відповідний, узгоджений*, а *competentia* – *узгодженість частин, сумірність, симетрія* [7: 71]. Слово «компетенція» походить від латинського *competo* і означає *добиватися; відповідати, підхожу*. Отже, *компетенція* – це знання та досвід в тій чи іншій галузі. *Лексична компетенція* – знання і здатність використовувати мовний словниковий запас, який складається з лексичних і граматичних елементів. Під *фаховою лексичною компетенцією* розуміємо знання і здатність використовувати запас фахової лексики (у нашому випадку, словник, пов'язаний з юриспруденцією та правоохоронною діяльністю). *Соціокультурна компетенція* відповідає за успішність комунікації в міжкультурному аспекті. Поняття соціокультурної компетенції характеризує певний рівень володіння культурно-історичними та лінгвокраїнознавчими знаннями, які дозволяють досягти повноцінного спілкування іноземною мовою. *Соціокультурний компонент* або *соціокультурні знання* – знання про суспільство і культуру спільноти або спільнот країни, мова якої вивчається, що є одним із аспектів знань про світ. Відбувається навчання мови як частини іншомовної культури. Характерні риси певного суспільства та його культури можуть бути пов'язані, наприклад, з такими чинниками як:

- ✓ *повсякденне життя* (їжа, поведінка за столом, публічні свята, робочий час, дозвілля тощо);
- ✓ *умови життя* (рівні життя, житлові умови, організація соціального захисту тощо);
- ✓ міжособистісні стосунки (сімейні стосунки, відносини між поколіннями, стосунки

між громадою та поліцією, офіційними органами, у тому числі й судами, прокуратурою, органом судових виконавців тощо, стосунки між політичними організаціями тощо);

✓ *цінності, ідеали, норми поведінки* (суспільно-професійні групи, майно, регіональна культура, охорона, традиції та соціальні зміни, історія, зарубіжні країни, мистецтво, релігії тощо);

✓ *мова тіла* (фізичні рухи, дії);

✓ *соціальні правила поведінки* (пунктуальність, подарунки, одяг, правила і табу в поведінці та бесіді тощо);

✓ *ритуальна поведінка* в таких сферах, як релігійна практика і ритуали, народження, одруження, смерть, поведінка публіки і глядача на виставах та церемоніях, урочистості, фестивалі, танці тощо [8: 102-103].

Важливим фактором у формуванні та розвитку соціокультурної компетенції є також професійна спеціалізація курсантів. Вивчення характерних особливостей навчально-пізнавальної діяльності курсантів спеціальності «Правоохоронна діяльність» чи «Правознавство» дозволяє виявити певні засоби формування в них активного і творчого підходу до навчання іноземної мови, який задовольняє ефективне вирішення практичних, загальноосвітніх, розвиваючих завдань, серед яких основним є вивчення мовних одиниць, що стосуються особливостей культури народу, мова якого вивчається, та середовища його існування.

Таким чином, *соціокультурні знання* складаються з *країнознавчих знань* (знання про історію, географію, економіку, державний устрій, особливості побуту, традиції та звичаї країни) і *лінгвокраїнознавчих знань* (сформованість у курсантів чи студентів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, що дозволяє асоціювати з мовною одиницею ту ж інформацію, що й носії мови, і досягати у такий спосіб повноцінної інформації) [9: 7-8.]. Формування іншомовної лексичної компетенції неможливе без урахування соціокультурного фактора, оскільки знання слів недостатнє для володіння мовою як засобом спілкування. Формування лексичної компетенції є доцільним з урахуванням соціокультурних реалій мови, що вивчається, рідної мови, власного досвіду студентів, адже всі тонкощі та вся глибина проблем міжмовної та міжкультурної комунікації стають особливо явними при зіставленні іноземних мов з рідною та чужою культурою з рідною [10: 204].

Програма з іноземної мови для ВНЗ МВС України передбачає володіння курсантами іноземною мовою на професійному рівні, тобто вироблення в них навичок і вмій усного і письмового комунікативного спілкування іноземною мовою (читання літератури з спеціальності; усні і письмові повідомлення, що стосуються оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ у сферах економіки і суспільного життя, судових органів, адвокатури, прокуратури тощо; участь у наукових конференціях, семінарах, нарадах з питань юриспруденції та розслідуваннях по лінії Інтерполу тощо; співробітництво із закордонними навчальними закладами, судовими і правоохоронними органами, прокуратурою, адвокатурою з метою обміну досвідом з питань судочинства, боротьби із злочинністю, організації навчального процесу та науково-дослідної роботи тощо). Для практичного втілення цієї мети використовуються оригінальні автентичні матеріали, що містять інформацію, яка стосується юриспруденції, судової системи, правоохоронної

діяльності в інших країнах. Тобто, соціокультурний компонент, соціокультурні знання містяться практично в усіх навчально-методичних матеріалах, які використовуються для роботи з курсантами. Проектування профільно орієнтованого курсу іноземної мови – складний процес, в якому безпосередньо бере участь викладач, оскільки такий курс спрямований на задоволення потреб студентів не просто визначеного профілю, а найчастіше – дуже вузької спеціалізації. Вважається, що такий курс повинен складатися з двох етапів: на першому етапі курсанти працюють із матеріалами загальнонаукового характеру, які охоплюють різноманітні галузі наукового знання як невід’ємної частини загальнонародської культури, створюючи той самий фундамент, на якому пізніше, на другому етапі, кожен викладач іноземної мови зможе розробити конкретний вузькоспеціалізований курс для конкретної категорії майбутніх фахівців [11: 339]. На наш погляд, ця думка є цілком слушною, і вона практично реалізувалася, коли курсанти вивчали мову на протязі 2-3 років. Зараз, коли на курс дисципліни «Іноземна мова» відводиться лише 72 години, важко реалізувати обидва етапи професійно спрямованого навчання, що містить соціокультурний компонент у повному обсязі. Тому важливо продумати всі прийоми, методи і засоби навчання, які можна було б використати в цьому відношенні для досягнення такої мети.

Завдання полягає, зокрема в тому, яким чином розробити систему вправ, зміст яких би відображав соціокультурну інформацію та які б сприяли не тільки засвоєнню словника фахової лексики, не тільки засвоєнню країнознавчих знань, але й засвоєнню правил, моделей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки, спілкування, прийнятих у тій чи іншій культурі.

Наведемо приклади кількох вправ для формування фахової лексичної компетенції з соціокультурним компонентом до теми ***Prosecution Role and Standards***: Cadets will be able to explain the qualifications, selection and responsibilities of a prosecutor in the United States.

Task 1. *Choose the best answer.*

(public defenders, law schools, prosecutors, etc.)

1. Three professionals in the American criminal justice system – ... , defense counsel and judges – will be lawyers.
2. The lawyer-professionals all will be graduates of ... .
3. Legal services for the indigent come from several sources – legal aid, assigned counsel, and ... . Etc.

Task 2. *Use the proper part of speech.*

1. In America the authority ... is divided among various state and federal officials.
a) prosecutor; b) prosecution; c) to prosecute; d) prosecuting.
2. The criminal judicial process in the United States has many ... .
a) to participate; b) participant; c) participating; d) participation. Etc.

Task 3.

a) *Express your confidence in ...*

- 1) that all three professionals in the criminal justice system – prosecutors, defense counsel and judges – all are concerned with the judicial process and the interpretation of law. Etc.

b) *Express your position as to ...*

1) the fact that in America state officials are responsible for prosecutions under state law and the federal officials for prosecutions under federal law. Etc.

c) *Express your doubt as to ...*

1) the quantity of courses in law school that a typical law school graduate takes when he/she enters a new field and educates himself/herself. Etc.

d) *Express your assurance as to ...*

1) the fact that each of the participants in the criminal judicial system in the United States has a specific role in the criminal court process, without which given phases in the judicial system would not be fully possible. Etc.

Task 4.

One word in each sentence is not correct. Cross out the word and write the correct answer above it.

1. A defendant is a government attorney who instigates the prosecution of an accused and represents the state at trial.

2. Prosecutors are the government trial lawyers, and as such, argue to prove innocence beyond a reasonable doubt. Etc.

Таким чином, використання фахових матеріалів, які містять соціокультурний компонент, з метою формування та розвитку лексичної компетенції дає можливість курсантам не лише засвоїти фахову лексику, але й ознайомитися з культурно-побутовими особливостями, нормами комунікативної поведінки тощо в країнах, мова яких вивчається. У цьому плані значну роль відіграє система спеціально укладених вправ, які спрямовані на досягнення вказаної мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клепко Сергій. Модернізаційні процеси в сучасній освіті / Сергій Клепко. – К.: Шкільний світ, 2008. – 119 с.

2. Національна доктрина розвитку освіти // Болонський процес: Нормативно-правові документи / Укладачі: З.І. Тимошенко, І.Г. Оніщенко, А.М. Греков, Ю.І. Палеха – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С. 6-27.

3. Ткаченко М.Г. Гуманізація освіти в контексті глобалізації / М.Г. Ткаченко // Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу: матеріали Першої Всеукраїнської наук.-практ. конф., К., 20-21 лютого 2004 р. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – С. 77-80.

4. Зеленська Олена. До питання про формування соціокультурної компетенції студентів (курсантів) ВНЗ засобами іноземної мови / Олена Зеленська // Навчання іноземних мов для спеціальних цілей у світлі Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: зб. наук. праць. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 58-62.

5. Гадамер Ханс-Георг. Герменевтика і поетика / Ханс-Георг Гадамер. – К.: Юніверс, 2001. – С. 14.

6. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва]. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

7. Клепко Сергій. Модернізаційні процеси в сучасній освіті / Сергій Клепко. – К.: Шкільний світ, 2008. – 119 с.

8. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

9. Пассов Е.И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования: концепция развития индивидуальности в диалоге культур / Е.И. Пассов. – М.: Просвещение, 2000. – 118 с.

10. Стеченко Т.О. Формування у майбутніх учителів англomовної граматичної компетенції із соціокультурним компонентом / Т.О. Стеченко // Міжнародний форум «Мовна освіта: шлях до євроінтеграції»: тези доповідей. – К.: Ленвіт, 2005. – С. 204-205.

11. Саєнко Н.В. Структура культурологічного компонента в змісті навчання іноземних мов у ВТНЗ / Н.В. Саєнко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школі, 2009. – № 2. – С. 338-343.

УДК 82.091

*Алієва Керім Кизи З.
(Київ, Україна)*

**ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАСНОВНИКІВ
"СБОРНИКА МАТЕРИАЛОВ ДЛЯ ОПИСАННЯ МЕСТНОСТЕЙ И ПЛЕМЕН
КАВКАЗА» У КАВКАЗЬКОМУ РЕГІОНІ**

У статті йдеться про плідну діяльність двох українців у галузі освіти і про мало-досліджений життєпис кавказьких регіонів.

Ключові слова: мудрість, культурно-наукова скарбниця, циркуляр, педагогічний, виховне навчання.

В статье идет речь о плодотворной деятельности двух украинцев в области просвещения и о малоисследованной биографии кавказских регионов.

Ключевые слова: мудрость, культурно-научная сокровищница, циркуляр, педагогический, воспитательное обучение.

The article speaks about the productive activity of two Ukrainians in the educational sphere and less investigated way of life in Caucasus.

Key words: wisdom, cultural educational treasury, decree, pedagogical, educational training.

Для написання статті послужили архівні матеріали, публікації в азербайджанській та грузинській періодиці початку ХХ ст., „Сборнике для описания местностей и племен Кавказа», а також галицькій пресі того часу. Зв'язки України з Азербайджаном сягають своєї давнини, і пальма першості на цьому ґрунті належить Нізамі Гянджеві, який щиро відгукнувся на пісню роксоланів у своїх поемах «Сім красунь», «Іскандер-наме», „Похід русів на Бардаа» та низці рубаї.

© Алієва Керім Кизи З., 2011